

складних слів, словосполучень та фраз.

5. Перехід до спонтанних текстових висловлювань.

Це заключний етап роботи з розвитку зв'язного мовлення заїкуватих дошкільників. Діти навчаються переказу, складанню оповідань за сюжетними картинками або серією сюжетних картинок, описових розповідей тощо [5].

У ході розгорнутих мовленнєвих висловлювань вони повинні застосовувати отримані навички мовленнєвого видиху, правильного голосоутворення тощо. Для зміни умов мовленнєвої діяльності на окремих логопедичних заняттях, а також під час режимних моментів організовується інсценування казок, прочитаних творів.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Формування плавного мовленнєвого висловлювання у дошкільників із заїканням – процес складний і специфічний. Тільки тісна взаємодія в цьому процесі логопеда з вихователями та батьками може сприяти результативності логопедичної роботи з корекції дитячого мовлення. Перспективи подальшого розвитку вбачаємо в розробці та перевірці методики корекції заїкання в дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белякова Л. И. Патофизиологические механизмы / Л. И. Белякова // Заикание. Москва: Медицина, 1978 – С. 59–81.
2. Борисова Е. А. Новый подход к устранению заикания у дошкольников, имеющих общее недоразвитие речи / Е. А. Борисова // Образование и наука. Изв. УрО РАН. – 2011 – № 4 (83). – С. 108–118.
3. Борисова Е. А. Пальчиковые игры для детей 4–5 лет / Е. А. Борисова // Логопед. – 2006 – № 1. – С. 65–74.
4. Левина Р. Е. Заикание у детей / Р. Е. Левина // Преодоление заикания у дошкольников. Москва: Педагогика, 1975 – С. 3–22.
5. Селиверстов В. И. Заикание у детей: Психокоррекционные и дидактические основы логопедического воздействия. / В. И. Селиверстов – Москва: Владос, 2000 – 208 с.
6. Johnson W. A systematic approach to the psychology of stuttering in children and adults / W. Johnson, J. Knott – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1955.

УДК 376.1

Л. В. Мороз

кандидат педагогічних наук, доцент,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

М. І. Бойко

магістр спеціальності

Спеціальна освіта

(Логопедія. Спеціальна психологія)

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

НАОЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У статті висвітлено особливості застосовування наочного моделювання під час логопедичної роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

В статті описуються особливості застосування наочного моделювання в логопедичній роботі по розвитку зв'язної мовлення дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

The article describes the features of the use of visual modeling in speech therapy work on the development of coherent speech with children of preschool age with a general speech underdevelopment.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, наочне моделювання, зв'язне мовлення.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, наглядное моделирование, связная речь.

Key words: general speech underdevelopment, visual modeling, coherent speech.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів роботи з дітьми із ЗНМ є оволодіння зв'язним мовленням, що складає найважливішу умову успішної підготовки дитини до навчання у школі. Спеціальний пошук методичних шляхів і засобів формування зв'язного мовлення має дуже важливе значення для побудови правильного корекційно-розвивального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням особливостей розвитку зв'язного мовлення дітей з порушеннями мовлення та розробкою методик їх навчання займалися такі вчені, як В. Воробйова, В. Глухов, Т. Ткаченко, Н. Джгутова, Є. Мастюкова. Т. Філічева та

інші. Ю. Рібцун теоретично обґрунтувала і розробила напрями корекційно-попереджувального та розвивального навчання, спрямованого на формування усного мовлення у дітей четвертого року життя із ЗНМ [5]. Теоретичний аналіз особливостей питальних висловлювань у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ здійснили К. Буцкіх, Н. Сєромаха [2]. А. Кравченко та Л. Ступак звертають увагу на те, що відставання дітей із ЗНМ від дітей із нормою розвитку за рівнем володіння засобами фразового мовлення значно обмежує можливості складання ними інформативного висловлювання [4]. Т. Гуйван, О. Опалюк відзначають необхідність взаємозв'язку між різними сторонами роботи з розвитку мовлення, бо цей взаємозв'язок зумовлений взаємозв'язками між різними мовними одиницями, які існують у мові, та встановлюють три лінії роботи з розвитку мовлення: робота над словом, робота над словосполученням і реченням, робота над зв'язним мовленням [3]. Л. Трофименко виділяє напрями корекційної роботи з формування зв'язного мовлення у дітей із ЗНМ III рівнів середнього дошкільного віку: 1) формування і розвиток імпресивного мовлення; 2) формування і розвиток експресивного мовлення [6]. О. Білан та К. Крутій виявлено специфічний засіб розвитку мовлення дошкільників – наочні моделі, у яких малюк відтворює структуру об'єктів і зв'язків між ними [1].

Мета статті – висвітлити особливості застосування наочного моделювання як засобу розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

Виклад основного матеріалу. Проведене нами дослідження рівня розвитку зв'язного мовлення дошкільників із ЗНМ III рівня дозволило визначити наступні характерні особливості: 1) під час складання речень за сюжетними або предметними картинками та серією сюжетних картинок діти із ЗНМ порушують логічний зв'язок між словами, витримують паузи для знаходження потрібного слова; 2) у розповідях дітей мають місце морфологічні та синтаксичні помилки; 3) розповіді, що складені за сюжетною картинкою, не завжди відпо-

відають змісту запропонованих картинок; 4) під час складання сюжетної або описової розповіді діти перераховують окремі події, предмети, ознаки, деталі, випускають суттєві частини; 5) під час переказу діти спотворюють сюжетну лінію, переставляють місцями події, припускаються граматичних помилок.

Перспективним напрямом підвищення ефективності логопедичної роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ є використання наочного моделювання.

Метод моделювання вперше розробили педагоги й психологи Д. Б. Ельконін, Л. А. Венгер, Н. О. Ветлугіна, М. М. Поддьяков. Наочне моделювання – це відтворення істотних властивостей досліджуваного об'єкта, створення його замітника і робота з ним; засноване на принципі заміщення реальних предметів схематично зображеними предметами або знаками.

Введення наочних моделей в логопедичний процес допомагає вирішенню ряду корекційних завдань: цілеспрямований розвиток імпресивного і експресивного мовлення дітей; актуалізація, збагачення та активізація словника дітей, закріплення вміння вживати синоніми, антоніми, узагальнюючі поняття; навчання та закріплення навичок відмінювання і узгодження різних частин мови в роді, числі, відмінку, навичок словотворення та словозміни; формування і вдосконалення вміння використання мовні одиниці в різних конструкціях речень; сприяння розвитку психічних функцій та емоційно-вольових якостей особистості.

Наочне моделювання ми використовували в роботі над усіма видами зв'язного висловлювання: речення, переказ, складання розповідей за картиною та серією картин, описова розповідь, творча розповідь.

Складання речень

Під час навчання дітей складати поширені речення доречно використовувати кубики, на гранях яких намальовані предметні картинки: 1 кубик – хлопчик, хлопці, дівчинка, дівчата, діти, художник; 2 кубик – символи, що позначають дії: малює, годує, гладить, шукає, ліпить, дивиться; 3 кубик – плями

різного кольору або символу, що позначають величину, характерну ознаку об'єкта (наприклад, швидка, хитра); 4 кубик – заєць, миша, собака, білка, кішка, пташка. Це дає можливість складання великої кількості речень.

Хлопчик малює сірого зайця.

Дівчинка малює сіру мишу.

Хлопчик малює сіру мишу.

Дівчинка годує сірого зайчика.

Переказ

Використання наочного моделювання у ході формування в дітей вміння переказувати сприяє удосконаленню структури мовлення дітей, виразності, вміння будувати речення: коли дитина бачить дійових осіб, послідовність подій, зображених схематично або у вигляді малюнків, вона концентрує свою увагу на побудові речень.

Особливе місце на заняттях з переказу займає казка, яка відіграє особливу роль у житті дитини. На заняттях з переказу казки ми використовували заміники:

- ✓ на основі зовнішніх зображень предметів, наприклад,
- ✓ зображення героїв чоловіків (батько, дідусь, син, онук, хлопець), жінок (мати, бабуся, дочка, онука, дівчинка), у бабусі – доповнення у вигляді хустинки;

- ✓ на основі кольору, що характерний для зовнішнього вигляду героя, наприклад, червоний кружечок – Черво-на шапочка, сірий кружечок – вовк;

- ✓ на основі форми, яка характерна об'єктам казки, наприклад, трикутник – ялинка, овал – яйце, квадрат, круг – сонце тощо;
- ✓ на основі співвіднесення величини героїв, наприклад, смужки різної довжини під час переказу казки «Рукавичка»;
- ✓ на основі призначення предмета (як він використовується), наприклад, ложка – годувати, їсти, готувати; олівець або пензлик – малювати; гроші – купувати, продавати; книжка – читати тощо.

Складання розповіді за сюжетною картинкою.

Розповідання за картиною – це складна розумова діяльність, в якій мають місце аналіз, синтез, порівняння, умовиводи. Розповідь за сюжетною картиною вимагає від дитини вміння виділити основні дійові особи або об'єкти картини, простежити їх взаємозв'язок і взаємодію, відзначити особливості композиційного фону картини, а також вміння додумати причини виникнення даної ситуації, тобто скласти початок оповідання, і наслідки ситуації – тобто скласти кінець розповіді.

Як елементи моделі виступають картинки-фрагменти, силуетні зображення значущих об'єктів картини і схематичні зображення фрагментів картини. Схематичні зображення є також елементами наочних моделей, які є планом оповідань за серією картин.

Використовуючи наочне моделювання, під час складання розповіді за сюжетною картинкою «День народження Оленки», дітям спочатку пропонують розглянути сюжетну картинку, а потім схематичні зображення найбільш значимих сюжетних уривків тексту, з опорою на які діти складають розповідь.

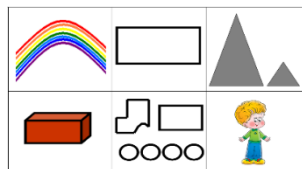

Складання описової розповіді.

Картинно-графічний план як прийом наочного моделювання надає допомогу в

складанні описової розповіді. На спеціально організованих заняттях, на яких діти описували іграшку, ми використали схеми Т.Ткаченко та К.Кругий. Діти послідовно з опорою на подану таблицю описують іграшку (овочі, фрукти, пори року, транспорт, посуд) за певним планом. Дані схеми допомагають дітям самостійно визначити головні властивості й ознаки розглянутого, встановити послідовність викладення виявлених ознак.

Одним із варіантів навчання дітей складання описової розповіді є створення загадок. Дитина має відібрати необхідні символи із запропонованих, розташувати їх в певній послідовності та скласти описову розповідь-загадку. Наприклад, загадка про машину «Вона буває різного кольору. Вона схожа на прямокутник, буває великою і маленькою. Вона тверда.

У неї є кабіна, кузов, колеса. Цією іграшкою граються хлопчики».

Складання творчої розповіді.

У ході навчання описової розповіді ми формували в дітей вміння складати творчі розповіді. Наприклад, під час опису зими ми запропонували дитині розглянути моделі, що позначають

та описати дану пору року. Моделі ми розташовували в будь-якому порядку або могли одну з них прибрати, тому кожного разу розповіді, що їх складала діти, були різними.

Паралельно з корекційною роботою з вдосконалення зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня здійснюється корекція та розвиток інших складових мовлення

(лексики, граматики, фонематичних процесів, звуковимови, розуміння мовлення), вищих психічних функцій (пам'яті, уваги, уяви, мислення) та формування і розвитку навичок комунікативної діяльності дітей. Завдяки використанню технології моделювання відносно легко і швидко вдосконалюється орієнтовна діяльність, формуються перцептивні, інтелектуальні та практичні дії.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, представлена методика з використання наочного моделювання дозволяє активізувати дітей з різними мовленнєвими можливостями, формує в дітей уміння складати чіткий внутрішній план розумових дій, мовленнєвого висловлювання та формулювати і висловлювати думки, робити висновки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білан О. І. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами художньої ілюстрації / О.І.Білан // Дошкільна освіта. – 2003. – №1.
2. Буцкіх К. А. Теоретичний аналіз особливостей питальних висловлювань у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ / К. А. Буцкіх, Н. Є. Серомаха // вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. – 2017. – № 4 (309).
3. Гуйван Т. В. Особливості формування та засвоєння рідної мови у дошкільників при порушенні зв'язного мовлення / Т. В. Гуйван, О. М. Опалюк // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). – 2018. – Вип. №10.
4. Кравченко А. І. Дослідження зв'язного мовлення в дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення / А. І. Кравченко, Л. Ступак // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2016. – № 3 (57).
5. Рібцун Ю. В. Формування усного мовлення у дітей молодшого дошкільного віку із загальним мовленнєвим недорозвитком / Ю. В. Рібцун // автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. – 2010.
6. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку / Л. І. Трофименко // монографія. – Київ – 2014.